

disputa

Kelet és nyugat határán. A magyar föld népeinek története Kr. e. 400 000 – Kr.u. 804-ig című állandó kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban. Kurátorok: Rezi Kató Gábor, T. Dobosi Viola, T. Bíró Katalin, Szatmári Ildikó, Szabó Miklós, Kemenczei Tibor, Kocsis László, Mráv Zsolt, Szabó Ádám, Istvánovits Eszter, Kulcsár Valéria, B. Tóth Ágnes, Garam Éva. Tervezők: Vasáros Zsolt, Bihary Sarolta és Derencsér Mariann
Fotó: Magyar Nemzeti Múzeum

BERÉNYI MARIANN

„PROVOKÁLNI KELL”

BESZÉLGETÉS A KIÁLLÍTÁSRENDEZÉS RŐL

JERGER KRISZTINA KURÁTOR ÉS VASÁROS ZSOLT ÉPÍTÉS

RÉSZVÉTELEVEL

TAmióta Vasáros Zsolt *Kiállító-tér. Múzeumi tárlatok kézikönyve* című műve megjelent 2010-ben, nemigen született olyan átfogó tanulmány, amely a kiállításrendezéssel, -tervezéssel, a megvalósult és tervezett tárlatok viszonyával foglalkozna Magyarországon. A kiállításkritika műfaja eltűnőben, ha pedig olvashatunk is ilyen jellegű elemzéseket, ritkán térnek ki a látványtervezők, arculattervezők, kiállításépítők munkájára, miközben a világ más tájain sorra jelennek meg a témában a muzeológiai vagy épp művészeti megközelítésű szövegek. Két olyan szakembert kérdeztünk, akik annak ellenére, hogy több mint száz nagyszabású kiállítást rendeztek, még sosem dolgoztak közvetlenül együtt. Jerger Krisztina művészettörténész 1977-től 2005-ig a Múcsarnok munkatársa volt. 1978 és 1982 között a Józsefvárosi Galéria állandó rendezője. 1981-ben és 1985-ben is Nívódíjat kapott, 1993-ban pedig Ferenczy Noémi-díjban részesült. 2005 és 2010 között a varsói Magyar Intézet igazgatóhelyettesi, művészeti vezetői posztját látta el. 2010-ben a Lengyel Köztársaság Lovagkereszt Érdemrendjével tüntették ki. A MúzeumCafé Díjat 2016-ban kapta meg a Nemzeti Galéria *A túlélő árnyéka – Az El Kazovszkij élet/mű* című kiállítás egyik rendezőjeként. Vasáros Zsolt DLA a BME Építésmérnöki Karán docensként az Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszékot vezeti. A nevéhez nemcsak számtalan magyar állandó és időszaki kiállítás kötődik, hanem az a Narmer Építészeti Stúdió is, amely az Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ terveit is elkészítette. Doktori fokozatát 2005-ben az építészet és régészet határterületének témájában szerezte. A BME Építőművészeti Doktori Iskolával közösen tervezett, a közelmúltban Rudabányán megvalósult Rudapithecus Látogatóközponttal együtt több hazai és nemzetközi díjban, elismerésben is részesült.

MC: Milyen előzményre tekint vissza Magyarországon a kiállításrendezők, múzeumi látványtervezők munkája?

J. K.: Gergely István, mielőtt az Iparművészeti Főiskola rektora lett, az akkor még a Városligetben működő Hungexpón olyan részleget vezetett, amely különböző, nagyobb-nagyobb nemzetközi vásárokon felelt a standok megjelenéséért. Jó grafikusokkal és építészekkel, tisztességes költségvetésből dolgoztak.

Jerger Krisztina
Fotó: Szilágyi Lenke

Vasáros Zsolt
Fotó: Szilágyi Lenke

Ha visszanezzük a hetvenes, nyolcvanas évek magyar pavilonjait, a BNV magyar szekcióit, izgalmas térszerkezetekkel és tipográfiai megoldásokkal találkozhatunk. Gergely jó szemű belsőépítészként pontosan tudta, kiket kell alkalmaznia, hogy a tartalom a formával találkozzon. Ő adta ki 1979-ben *A kiállítás művészete. Elvi és gyakorlati problémák* című kötetet, amelyben kifejtette, ez a fajta művészet – mert művészi szintre emelhető a kiállításrendezés is – mennyire fontos. Persze ő elsősorban a vásárok arcuattervezéséről, rendezéséről beszélt. Képzőművészeti, elsősorban kortárs tárlatokkal két kollégám könyve foglalkozik, az egyik Frank János, a másik Petrányi Zsolt tollából. Mindkettőt a Műcsarnok jelentette meg.

MC: *Ezek a vásárok, ez a vizualitás hogyan hatott a múzeumokra, a múzeumi kiállításokra?*

J. K.: Sehogyan sem, mert más tartalmat szolgáltak. 1977-ben, amikor a Műcsarnokba kerültem, szinte kizárólag e tartalom dominált, a formai megoldások másodlagosak voltak. Frank János fogalmazta meg először, hogy „a kiállítást valaki rendezi”, vagy legalábbis kellene, hogy rendezze. Ez azt takarja, hogy a kiállításrendező belsőépítészeti megoldásokkal, grafikával, a szín, a fény helyes használatával segítse a tartalmi megértést, megkönnyítve ezzel a néző egyáltalán nem könnyű feladatát. Ezt a számomra fantasztikus csapatmunkát, de egyben a „karmesteri” poszt felelősséget, az értékrend kialakítását, a minőségérzékenységet a Varsói Tudományegyetemen tanultam. Az elméleti munkával párhuzamosan számos gyakorlati foglalkozásunk volt, teljes óraszámban tanultuk a kiállításrendezést. Művészettörténelmi felkészültségünk kiegészült a rendezés tudományával. Az egyetemi munka mellett, nagy szerencsémre, az akkor már világhírű József Szajna képzőművész és rendező drámai színházában és kortárs galériájában dolgozhattam. Ezek a tapasztalatok táplálnak a mai napig is. Megtanultam azt is, hogy tervezéskor már a néző szemével lássam a kiállítást. Ne ömlésszem rá minden ismeretem, amitől csak elbizonytalanodik. Alapvető emberi tulajdonság, hogy amikor ilyesmibe ütközik, rémületében támadással válaszol. Azaz, elutasítja a befogadhatatlannak tartott mennyiséget, és meghátrál. Ez a probléma a kortárs képzőművészeti tárlatoknál elég gyakori, az amúgy sem könnyű megértést egyáltalán nem segíti, sőt az ellenkezőjébe csap át. Ezért a „kiállításcsinálás” egyik alapvető feladata, hogy a látogató segítségére legyen. Megkönnyítse az értelmezést egy láthatatlan térkép felrajzolásával, a súlypontok, az összefüggések és a mennyiség pontos meghatározásával. Mindez a könnyebb befogadás érdekében történik és azért is, hogy az kiállításban töltött idő élvezettel járjon.

MC: Zsolt, te hogyan kerültél erre a területre?

V. Zs.: 1997-ben építészként végeztem a Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán, ahol abban az időben egyáltalán nem esett szó belsőépítészetről, azóta is csak igen kis mértékben kerül szóba. Amikor lediplomáztam, nem akartam építész lenni, teljesen másra vágytam. Vonzódtam a régészethez, jártam az ELTE-re is még a BME-vel párhuzamosan vendéghallgatóként egyiptológiára Kákosy László professzor tanszékére. Aztán elnyertem egy DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) éves ösztöndíjat Németországba, a kölni Egyetem Régészeti Intézetébe Luft Ulrich professzor (akkor ELTE Egyiptológiai Tanszék) ajánlásával. Úgy adódott, hogy ott meg építész nem járt hosszú ideje, így sok ásatásra elhurcoltak rajzolni, rekonstrukciókon gondolkodni, az akkori és sajnos részben a mai hazai helyzethez képest is álomszerű volt ott dolgozni. Beutaztuk a fél világot, számtalan múzeumban, kiállításon jártam Köln és Bonn környékén – ne felejtjük el, hogy akkoriban Bonn volt a főváros, és nagyon közel volt Amsterdam, Luxemburg és Aachen, sőt Párizs, Brüsszel is. Nagyra értékeltam a német kiállítások sokszínűségét, profizmusát, ha úgy tetszik, látogatóbarátságát. Akkor már kedvet kaptam ehhez a műfajhoz, bár fogalmam sem volt, mikor jön el az ideje az első kiállításnak. Építészként figyeltem a kiállításokat, és kifejezetten zavart, amelyik térrendezését tekintve bizonytalan volt. Nem feltétlenül a művészettörténeti koncepciót láttam-kerestem, hanem rosszul éreztem magam benne, amikor például nem tudtam, merre kell menni. Minden kiállítás tervezésekor hozni kell egy döntést, hogy a látogatót határozottan vezetem, vagy nem vezetem. Ez utóbbi is lehet koncepció, de egyfajta koherenciának kell mögötte lenni. Kezdttem felfedezni a kiállítási műfaj könnyedségét. Igazi térrendezés, kísérletezés és nem az örökkévalóságnak szól, legalábbis ezt láttam a sokféle tárlaton, és azt is, mennyit számít, mi hogyan van bemutatva, megvilágítva, hangsúlyozva. Mindezek háttéréről persze nem volt ismeretem.

MC: Hogyan sikerült ezek után lehetőséghez jutnod a magyar múzeumokban?

V. Zs.: Kocsis László (akkor az MNM Római Gyűjtemény vezetője) közbenjárására meghívtak egy pályázatra, amelynek a célja a Magyar Nemzeti Múzeumban most is látható régészeti kiállítás létrehozása volt az alapítás kétszázadik évfordulójára. Lacival dolgoztunk együtt ásatáson Camponában, makettekét készítettem néhány kiállításához, és eredendően ennek a római erődnek a rekonstrukciói vezettek a kölni ösztöndíjhoz is. A kiállítási műfaj persze új volt. Hirtelen összehozott csapatunkkal az esélytelenek nyugalmával indultunk, naivan, sok

Kelet és nyugat határán. A magyar föld népeinek története Kr. e. 400 000 – Kr.u. 804-ig című állandó régészeti kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban
Tervezők: Vasáros Zsolt, Bihary Sarolta és Derencsér Mariann
Fotó: Magyar Nemzeti Múzeum

vizuális élménnyel a hátunk mögött gondolkodtunk el azon, miként lehet ezt a látogatók számára sokszor végtelenen unalmas, „döglött” műfajt – amilyen egy régészeti kiállítás tud lenni – megújítani. Ott voltak persze a szolnoki Damjanich Múzeum őskori kiállításának egyharmaddal kicsinyített házai mint pozitív előzmények, de azelőtt Magyarországon senki sem járt üvegpadlón a sírok felett, nem volt ennyi rekonstrukció és professzionális grafika. A megnyitó után kaptunk hideget-meleget a szakmától és a sajtótól egyaránt, de a pozitív kritika azért többségben volt. Főleg azt kritizálták, hogy a Nemzeti Múzeumnak rengeteg műtárgya van, amelyeket a rekonstrukciók kiszorítanak. Miközben egy régészeti kiállítás esetében éppúgy egészségtelenné válhat a mennyiség, mint egy művészetiben. Még az aranykincsek is unalmassá válhatnak, nemhogy a nyílhegyek és a kerámiatöredékek, illetve bármi, amit az eredeti kontextusából többször kiszakítva – egyszer az eredeti környezetből, másodszor a régész által – próbálunk általában steril múzeumi közegben jól látható és lehetőség szerint érthető módon bemutatni. Mindez 2001–2002-ben volt, és itt – a rengeteg szereplő és támogató mellett – ki kell emelnem a főkurátor, Rezi Kató Gábor, az akkori főigazgató Kovács Tibor és a gazdasági igazgató Németh Lászlóné szerepét, akikkel sokat harcoltunk ugyan, de a bizalmuk nélkül tényleg nem valósulhatott volna meg a tárlat. Annak ellenére, hogy 1997-ben azt mondtam, se építész, se tanár feltehetően nem leszek, pláne nem a Műegyetemen, ma ott vagyok tanszékvezető, és építészként, saját praxisban dolgozom. Persze itt ne valami traumára gondoljunk, csak öt év alatt elvégezni az építészkart akkor sem tartozott a könnyű műfajok közé, akkor nagyon elfáradtam...

MC: Krisztina, te mit tapasztaltál, amikor az akkori kortárs magyar művészet templomában, a Múcsarnokban elkezdted dolgozni?

J. K.: Zsolt, lévén sokkal fiatalabb, az ezredfordulóról beszél és egy múzeumi kiállításról. Az én területem egészen más. Ma már elképzelhetetlen mindaz, ami a Múcsarnokot jellemezte a hetvenes évek végén. Pörögtek a kiállítások, jómagam évi harmincat is csinálhattam. Igaz, jó tanulópénz volt, hatalmas területeket, tíz méteres belmagasságot belakni. Akkortájt kezdődött, hogy a korábbi szokásrendet felrúgva, tartalmi és formai elképzeléseimet – igaz, komoly harcok árán – de sikerült valahogy „átvernem”. Az addigi kiállításcsinálás leginkább abból állt – tisztelet a kivételnek – hogy a művész megmondta, mit szeretne bemutatni és hogyan. A Múcsarnok, mint egy hatalmas gyár, futószalagon, csupán kivitelezője lett az elképzeléseknek. A kiállításrendezői szakma mai formájában gyakorlatilag nem létezett. Amikor megláttam ezeket a tárlatokat, úgy éreztem,

hogyan becsapjuk a nézőt. Visítva tiltakoztam ellene, erkölcsstelenségnek tartottam. Kihaszni a néző jóhiszeműségét, elhítenni vele azt, hogy amit a „szent falak” közt lát, az minőség. Sajnos sokan elhitték, hiszen a Műcsarnok az ország legnagyobb kortárs galériájának számított, ahol elképzelése szerint csak briliáns művek kerülhetnek a falra. Tiltakoztam ez ellen a vak és egyoldalú hozzáállás ellen, szinte naponta akartak kirúgni, ami persze még nagyobb lendületet adott a munkához. Iszonyatos erőket kellett bevetni, de ha az ember elszánt, és hisz abban, amit csinál, megtalálja azokat a partnereket, művészeket, akikkel megvalósíthatja az elképzelését. Egyetlen példa: amikor a Műcsarnok három termében tíz centiméter vastag szivacson akartam Székely Vera kiállításán (1980) járni a látogatót, hogy a bizonytalan, imbolygó talajon elveszítse az egyensúlyát, elmentem egy gyárba, ahol ilyet gyártottak, és lánglelkű előadást tartottam a vezérigazgató elvtársnak arról, hogy milyen kiállításról álmodom. Az elvtárs pedig meghallgatott, és hozta a szivacsot. Ráadásul ingyen, hisz a rendezésre egy fillért sem kaptunk. Székely Verát pedig azért említem, mert amikor még volt napi kritika a sajtóban, és a televízió is foglalkozott a megnyíló kiállításokkal, megjegyezték, hogy ez a tárlat szemléletében, formai megoldásában eltér attól, amit eddig tapasztaltak. A repülő szobrok a bizonytalanság érzetét keltették bennük, amit fokozott a szivacson járás imbolygása, a biztos talaj elvesztése. Az volt a cél, hogy a néző leüljön a padlóra, és felnézzen, mert ott lebegtek a szobrok. Persze óvatosan kell bánni ezekkel az eszközökkel. Nem szabad átesni a ló túloldalára. Sokat vitakoztunk ezen akkor. Hol húzódik az a bizonyos határ, ahol nem önkényes a választás, és nem manipulálja a nézőt, csupán a megértést, az értelmezést könnyíti meg.

MC: És meddig manipulálhatjátok a nézőt? Zsolt, te is manipulálsz a nézőt a rekonstrukciókkal? Elég csak a régészet elmúlt két évtizedére visszatekinteni! Ami korábban általánosan elfogadott álláspont volt egy-egy leletegyüttes értelmezésekor, mára megdőlt hipotézissé vált.

V. Zs.: Nagyon ritkán adódik az a helyzet, hogy olyan mennyiségű és minőségű tárgyegyüttessel dolgozunk, amely az adott térhez minden szempontból illeszhető. Általában és természetes módon túl sok tárgy van, de mégsem mondhatjuk azt, hogy a kevesebb mindig több. Mies van der Rohe a modernizmus időszakában született, találó „less is more” kifejezése általában igaznak vélhető, de pont a vizualitásra épülő műfajok esetében azért nagyon sommás így fogalmazni! Rekonstrukciókkal minden pejoratív áthallás ellenére nagyon jól lehet a látogatókat manipulálni, vagy fogalmazunk inkább úgy, a figyelmüket fenntartani,

A Túrkeve-Terehalmon feltárt középső bronzkori lakóház belseje a benne megtalált edényekkel, balról rekonstruált polc
A rekonstrukciók a Damjanich János Múzeum állandó régészeti kiállításában láthatók,
az eredeti (valós) mérethez képest kb. 1/3-dal kicsinyítettek
Fotó: Kozma Károly

A Tiszafüred-Morotvaparton feltárt vaskori kelta lakóház rekonstrukciója – félig földbe mélyített szerkezetű lakóház, a benne megtalált edényekkel és vaseszközökkel
A rekonstrukciók a Damjanich János Múzeum állandó régészeti kiállításában vannak, az eredeti (valós) mérethez képest kb. 1/3-dal kicsinyítettek
Fotó: Kozma Károly

Székeley Vera kiállítása a Műcsarnokban 1980 szeptemberében. Rendezte: Jergler Krisztina
Fotó: Ránki Júlia jóvoltából

MC: Zsolt, te hogy tudsz hatni a muzeológusokra? Te nemcsak művészekkel és művészettörténészekkel dolgozol. Ott van a MúzeumCafé által is díjazott Goldberger Textilipari Gyűjtemény, amely végül is egy ipartörténeti kiállítás, dolgoztatok a Kemenes Vulkan Parkon, a Duna Múzeum Raktár-játéktár-élménytárán, vidéki és országos múzeumokban egyaránt.

V. Zs.: Mi még nem vagy csak nagyon ritkán dolgoztunk kortárs művésszel, viszont annál több élő régésszel, művészettörténésszel és történésszel... Nem tudom, melyik a nehezebb feladat. Nem fogok rossz példákat mondani (egy tanárnak nem szabad), de el kell ismernem, hogy nem minden kiállítás sikertörténet, és ez nem a tárgyakon, hanem a résztvevőkön, akár rajtunk is múltott. A zenekar is lehet rossz, és néha a karmester sincs a helyzet magaslatán. A karmester persze lehet a tervező és a szakmai felelős is, ez az adott helyzettől, a szereplők ambíciójától is függ, kevésbé a tematikától vagy a koncepciótól. Amikor 2007-ben a Szépművészeti Múzeum ...és akkor megérkeztek az inkák című kiállításán dolgoztunk, Gyarmati János kurátor hatására néhány hét alatt már közepesen kiképzett szakértőnek képzelte magát az ember, persze ez erős túlzás, de nagyon sok mindent elolvastam akkor, persze érdekelt is. És erre nagyon nagy szükség volt. Amikor megláttuk az anyagot, meg is állapítottam, hogy ha ezt így kitesszük, az fog kiderülni, hogy az inkák voltak a világ fazekasai. Volt több száz kerámiaedényünk, néhány aranytárgyunk, egy-két tollszőnyegünk és némi textilmaradvány – ezt is egy kicsit kiélezve mondom. Ez volt az első olyan kiállításunk, amikor azt éreztük, most tényleg installációt kell építeni, bár ezt korábban is megtettük más tárlatoknál. A Ión Csarnok architektúrájának semmi köze nem volt az inka kultúrához, a terem díszítése megölte volna a kiállítást, így javarészt el kellett takarnunk. Az anyagban lévő aránytalanság okozta a másik problémát. Lantos Adriána és Gyarmati János kurátorok fantasztikus partnerek voltak a közös gondolkozásban, éppúgy, mint a külföldi kollégák. De ez nagyon ritka. Be kell ismernem, vannak kudarcok. Hiába teszem bele a legjobb tudásomat, jó értelemben a meggyőződéses akaratomat, nem mindig vagyok elégedett az eredménnyel. Van, akivel egymásra kattanunk, és örvényként ragadnak magunkkal a folyamatok, más pedig megsértődik, hogy ki itt a kurátor és ki itt a rendező, látványtervező. Érezni, hogy ezekkel a fogalmakkal is baj van. Sokszor, ha nem megy, én vagyok a rendező, ha sikeres az eredmény, látványtervező leszek. Akkor a leginspirálóbb, ha egyfajta nemes harc alakul ki közöttünk, hiszen nem tudhatok annyit a műtárgyak, a téma felől, mint a muzeológus, ő pedig nem látja úgy a teret, mint én, nem sejtheti, mire kíváncsi a látogató. Csak ne egymás kioktatásába torkolljon a közös munka...

Bocskor, csizma, paduka. Kalandozás a lábbeli körül. A Néprajzi Múzeum kiállítása 2017. március 5-től december 3-ig
Kurátorok: Fülöp Hajnalka, Katona Edit, Kerecsi Ágnes, Sedlmayer Krisztina. Látványterv: Jerger Krisztina
Fotó: Sarnyai Krisztina

Megtanultam azt is, hogy tervezéskor már a néző szemével lássam a kiállítást. Ne ömlesszem rá minden ismeretem, amitől csak elbizonytalanodik.

elérni, hogy ne tartsák rögtön unalmasnak a kiállítást. Az MNM régészeti kiállításában sincsenek egyébként mindenhol rekonstrukciók, ez részben a kurátorok döntésén-igényén, illetve a tárlat dramaturgiai felépítésén múlott. Azzal a módszerrel is fenntarthatjuk a látogatói figyelmet, amikor valamiből sokat állítunk ki, mert pont azzal adunk többletinformációt, hogy ugyanolyan, illetve nagyon hasonló tárgyakat mutatunk be, mert az az érdekes, fontos vagy az adott kor jellemzője. Egy régészeti kiállításban nagyon furcsa, amikor egy darab aranykarkötő, egy darab főzőedény meg egy darab kard látható, miközben főzőedényből és kadból nagyon sok került elő az adott lelőhelyen, aranyból pedig csak az az egy. Vigyázni kell az arányokra, főleg ha azzal tényleg szeretnénk valamit üzeni. Életmódról vagy harcmodorról készítenek kiállítást, vagy épp a kincsletekekről? Ha gyűjteményt szeretnék bemutatni reprezentatív darabokkal, akkor pedig engedjük el a sok főzőedényt. Ez is a rendezés része, sőt alapvető koncepcionális kérdés, másként áll hozzá a tervező is, ha a szakmai felelősök is nyitottak a vitára!

J. K.: Csatlakoznék Zsolthoz egy nagyon régi emlékemmel a kilencvenes évekből. Amikor a Louvre antik kiállítását újrarendezték, a sötét teremben egyetlen amfora fogadta a nézőt, pazarul megvilágítva. Ebben az egy tárgyban benne volt az amforák kvintesszenciája. Ha alaposan megnézted, mindent tudtál róluk. Nem sokkal később Athénba jártam, ahol a Nemzeti Múzeumban végeláthatatlan mennyiségben, több száz darabot vonultattak fel. Mindkét megoldásban volt valami elképesztő erő. Párizsban a tömörítésre, míg Görögországban a variációk végtelen sokaságára épült a kiállítás. Egészen másfajta odafigyelést igényelt a nézőtől. Nem könnyű megtalálni, melyik a célravezető. Ma már megkezdhetetlen a kiállítás rendezője, aki nem csak a látványért és az arculatért felel. Zsolt ezt a fenti példáival pontosan illusztrálta. Ezért is örülök ennek a beszélgetésnek, mert ritkán esik róla szó. Igaz, már jegyzik, kinek a nevéhez fűződik egy-egy rendezés, de még nem általános. Verbális és irodalmi ország vagyunk, ahol a szónak nagyobb hatalma van, mint a vizualitásnak.

MC: *Tudtok-e hatni a muzeológusokra, a kurátorokra, hogy a legjobb megoldást találjátok meg?*

„Félre gatyya, pendely”: Látható és láthatatlan a magyar népviseletben. Kiállítás a Néprajzi Múzeumban
2002. május 31. és szeptember 29. között. Főkurátor: Katona Edit. Látványterv: Jéger Krisztina
Fotó: Samyai Krisztina

Etruszk kiállítás a Szépművészeti Múzeum Ión szárnyában 1989-ben
Kurátor: Szilágyi János György, látványterv: Jerger Krisztina
Fotó: Szépművészeti Múzeum

Etruszk kiállítás a Szépművészeti Múzeum Ión szárnyában 1989-ben
Kurátor: Szilágyi János György, látványterv: Jerger Krisztina
Fotó: Szépművészeti Múzeum

V. Zs.: Nagy baj, ha nem. Muszáj. Provokálni kell. Ha már ismerjük egymást, és bízunk egymásban, akkor ez könnyű, ha nem, akkor nehezebb. Ez a legnehezebb része, ez a közös nyelv, amit minden esetben fel kell építeni.

MC: *Volt, amikor markáns módon formálódott át a kiállítás a hatásotokra?*

J. K.: Én nagyon szerencsés vagyok. A legjobb képzőművészekkel dolgozhattam együtt, akik felkértek a kurátori és rendezői feladatok ellátására, megbíztak bennem, hittek az értékítéletemben, a térlátásomban. A rendezői munkát mindig hosszas műtermi beszélgetés, egyeztetés előzi meg, az anyagválogatáson keresztül a tér és installáció kialakításáig. Van, hogy évekig dolgozom egy feladaton. Persze szorosan a művésszel együtt.

V. Zs.: Szerintem sokszor, illetve többször, mint hogy nem formálódott át. De ez természetes is.

MC: *Krisztina, mi a helyzet, amikor nem kortárs művészettel foglalkozol, hanem mondjuk néprajzival? Most is áll a Néprajzi Múzeumban a Bocskor, csizma, paduka című kiállítás, de emlékezetes volt 2002-ben a Félre gatyá, pendely: látható és láthatatlan a magyar népviseletben című kiállítás, ahol meglehetősen szokatlan és szellemes megoldásokkal egészítetted ki Katona Edit muzeológusi koncepcióját.*

J. K.: Mivel művészettörténészként a kortárs képzőművészet a szakterületem, a múzeumi kiállításoknál a téma legjobbjaira hagyatkozom. Így volt ez az említett Néprajzi-kiállításokon is, de a Szépművészeti Múzeumban Török László professzorral dolgoztam együtt *A fáraók után. A kopt művészet kincsei Egyiptomból* tárlaton, vagy Szilágyi János Györggyel, aki először hívott át a Hősök tere másik oldalára az 1989-es *Etruszk* kiállításához. Ilyenkor rengeteget dolgozom azon, hogy „behozzam a lemaradást”, tanultam, míg lépést nem tudtam tartani velük. Szigorúan és minden esetben a műtárgyból indulok ki. Értelmezem őket, megkeresem az összefüggéseket, megpróbálok rendet rakni köztük. Talán furcsán hangzik, de olyan visszajelzéseket kapok tőlük, amik segítenek megfogalmazni a megfelelő megoldást. Mindezt sok-sok munka, vívódás, időnként rutin, korábbi tapasztalat és tanulság segíti. Minden feladat örömteli kihívás, amely a résztvevők közös teljesítményére épül. Nagyzenekar vagyunk, ahol minden hangszernek saját feladata és pontos helye van, és mindnek tökéletesen kell megszólalnia, hogy a szimfónia élvezhető lehessen.

...és akkor megérkeztek az inkák. A Szépművészeti Múzeum időszaki kiállítása 2007-ben
Kurátorok: Gyarmati János és Lantos Andrea. Tervezők: Vasáros Zsolt, Megyesi Zsolt és Kormányos Anna
Fotó: Szépművészeti Múzeum

J. K.: A képzőművészeti kiállítások megfogalmazása más hozzáállást igényel. Talán egyszerűbbnek tűnik, mivel kurátor-rendező és látványtervező vagyok egy személyben. A főcsapás hasonló, a munkafolyamat is, mint Zsoltnál, de nálam a műtárgyakhoz fűződő érzelmi viszony nagyon fontos, szinte kikerülhetetlen. Inspirál a személyesség. Érzések munkálkodnak bennem, ezeket megpróbálom átfordítani a rendezés nyelvére. Az eszközök tárháza pedig végtelen.

MC: A muzeológia is folyamatosan változik, fejlődik. Hogyan érzitek, ha visszatekintetek? Hogyan jelenik meg a munkátokban például az újmuzeológia társadalmi érzékenysége? Miként érzékelitek, hogy a múzeumok számára kijelölt cél a „látogatóbarátság”, a speciális igényű közönség kiszolgálása?

J. K.: Messzire kellene visszanyúlnom. Már nem is emlékszem arra az időre, amikor csupán tíz deka szög és néhány liter festék állt rendelkezésemre. Mára alaposan megváltozott a helyzet. Fontos a néző komfortérzete, jó értelemben történő kiszolgálása. Meghatározó a konkurencia is, a könnyen elérhető külföldi tárlatok sokaságának köszönhetően. Felerősödött ugyan a személyes felelősség, a szakmai, emberi tényezők jelentősége, de a kardinális szemléleti változás lassan megy végbe.

V. Zs.: Nem az a kérdés, mi kerül ezen ennyibe, nem számolja senki, hogy mennyibe kerül újra fehérre festeni a falakat, ha meg tudjuk indokolni az elképzelésünket. Nem a muzeológia változik, hanem a szereplők, és ők változtatják meg a múzeumok világát. Önmagától nem változna, és legyünk őszinték: nem minden múzeum jár ebben élen. Vannak meghatározó személyiségek, kiváló igazgatók, jó múzeumpedagógusok, kurátorok, muzeológusok. Akkor történik előrelépés, ha ezek az emberek találkoznak, és együtt akarnak valamit. Van egyfajta nyomás is, nem csak a „külföldi” példák, hanem a hazai visszaigazolások, sikerek és kudarcok is előremozdítják a dolgokat. De azt is látnunk kell, hogy a magyar muzeológia nincs a világ és Európa élvonalában sem. Ez nem jelenti azt, hogy nem készülnek világszínvonalú alkotások, de inkább követők vagyunk, ahogyan az építészetben is. Vannak extrém kivételek, van kiváló lengyel, szlovén építész és magyar is, de mi a „regionalizmusban” élünk, alkotunk. Nincsenek áldatlan állapotok, itt van a mérhetetlen tudás, a megjelenő múzeumi évkönyvek, rengeteg kiállítás, csak kevés közöttük a sziporkázó. Mintegy százötven kiállításon dolgoztunk eddig, és több olyan munka akad, amelyekre nem szívesen emlékszem vissza, és biztos volt olyan közöttük, amikor rajtunk múltott. Nem mindig vagyok az eredményre büszke. Igazán nagyon jó pedig ritkán van.

2017 szeptemberében nyílt meg a szombathelyi Savaria Múzeum SAVARIA – római város a Borostyánkö títton (Kr. u. 1-4. sz.) című állandó kiállítása
Látványterv: Narmer Építészeti Stúdió
Fotó: Ferencz Eszter

MC: *Mikor volt igazán jó az együttállás?*

V. Zs.: A Szépművészetiben nagyon sokszor előfordult, például a már említett inka kiállításnál, vagy az MNM Reneszánsz Látványtár esetében, de a teljesség igénye nélkül talán itt említeném a szentendrei Skanzen, a szegedi Ferences Kolostor és a Pannonhalmi Apátság kiállításait is, illetve legutóbb a Savaria Múzeum római termét. A feszültség, a viták mind velejárok ennek a munkának. Ha valamelyik partner képes régi barátságokat kockáztatni, annak komoly oka van. A *Jogfosztottságtól népiertásig* kiállítás kapcsán a Páva utcai Holokauszt Emlékközpontban két világ ütközött össze. Rajk László dekonstruktivista, önmagában koherens és világos üzenete, és a miénk, amelynek alaptétele az volt, hogy a borzalmat nem csak borzongáson keresztül lehet bemutatni. Azt mondtuk, hogy elég a direkt hatásokra alapuló installációkból, nem létezik, hogy ezt csak így lehet ábrázolni! Ha jól emlékszem, a kuratóriumban két idős bácsi ült, akik holokauszt-túlélők voltak, azt mondták, a miénket szeretnék, ami ott volt, úgysem lehet átélni, nem is szeretnék ezt üzeni. Vagy például a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum *Szellem a tárgyban..., a helyben..., a képben* kiállítása 2006-ban, amelynek olyan spiritusza, vezérfonala volt Tóth G. Péter főkurátor jóvoltából, ami példátlan volt addig a gyűjteményen alapuló állandó kiállításokban. Legtöbbször ez a műfaj tényleg unalomba fullad. Mindent ki kell tenni: cipőt, hímzést, van festmény, és a kőbalták is előkerülnek! Így járt a veszprémi múzeum is, de itt minden tárgy mögött volt egy emberi történet. Azé, aki megtalálta, használta vagy akit ábrázolt. Azóta – szerencsére – hány ilyen kiállítás is nyílt?

MC: *Valóban egyre több olyan kiállítással találkozunk, ahol a történeteké a főszerep. Legyen a régészé, a restaurátoré vagy a gyűjtőé. Hogyan hat a munkátokra a divat?*

J. K.: Természetesen figyelem a szakma eredményeit, a kollégák munkáit. Bevallom, néha még irigykedem is, hogy nem én találtam ki egy-egy emlékezetes megoldást. Azonban leginkább arra törekedem, függetlenül a trendektől, hogy felismerhető legyen a munkám. Olyan „jergeres”. A kezdetekkor értelemszerűen hatott rám a lengyel iskola, az expresszív megfogalmazás. Ma már nem élek egyetlen stílusirányzat adta lehetőséggel, leginkább a tartalom szolgálata, a letisztultság, a konstruktivitás és a könnyed elegancia, valamint az „aha” érzésnek megtalálása érdekel. Minden egyes feladat más-más eszköztárat igényel. Ettől függetlenül bárhol is járok a világban, szakmai kíváncsiságom hajt, hogy lássam, mire vitték mások, töltődöm és tanulok, hogy tovább tudjak dolgozni. A naprakészség elengedhetetlen.

Nagyon ritkán adódik az a helyzet, hogy olyan mennyiségű és minőségű tárgye gyüttessel dolgozunk, amely az adott térhez minden szempontból illeszthető.

MC: A Narmerre hogyan hat a divat? Általában elég jól felismerhetők az általatok tervezett és kivitelezett kiállítások.

V. Zs.: Igen, erről született már cikk itt, a *MúzeumCafé* hasábjain is. Egyrészt nyilván az egy eredmény, ha felismerhető a munkánk, és vannak „stílusjegyek”. Ugyanakkor az unalmassá válás útja is erre vezet... Óhatatlanul működnek rutinok, vannak beragadások. Sokszor azért, mert néhány százezer forintból kell csodát építeni. Másrészt van, amikor a megbízóink a már máshol bevált megoldásokat kérik, és másra sem idő, sem pénz nincs. A közelmúltban jutottunk mi is arra, hogy újítani kell. Elég sok mindenben dolgozunk egyszerre, sokan is vagyunk az stúdiókban, és általában a projekteknek elég hektikus az ütemtervük, sok minden átfed. Azt gondoltuk, hogy a kollégák is utazzanak kifejezetten szakmai céllal, így mindenki választhatott egy európai úti célt, ahol „meg kell nézni” múzeumokat, kiállításokat is, itthon pedig el kell mondani a többieknek, milyen újdonságot láttak, mi volt kifejezetten inspiráló, mit tudunk közvetlenül vagy közvetetten beilleszteni a munkánkba. Ez nem egyszeri dolog lesz, ha van értelme, akkor ez mindennél többet ér majd.

MC: Hogyan hat a munkátokra az új média, a multimédia, legyen szó látványtervezésről, installációkról, beépített kutyükről, interaktivitásról.

V. Zs.: Immár évtizedes múltja van ennek is, manapság mintha megint leáldozóban volna a kiállításba beépített eszközök világa. Fontosak, szükségesek és jók is, de tartalom kell rájuk. Ha nincs megfelelő tartalom, akkor semmit sem ér az egész. Azért van erről ilyen sarkos véleményem, mert sokszor előfordul, hogy a tartalomhiányos kiállítás sikerét majd a multimédiától remélik, de arra is tartalom kell, és sokszor arra mégúgy nincs. Majd lesz, hangzik, de nem lesz. Emiatt már nem vagyok hasra esve ezektől a megoldásoktól. A tervezésben, a prezentációkban és a közös gondolkodásban persze állati fontos, ebben élünk, dolgozunk, az eszement határidőket, a megbízók és döntéshozók igényeit ma már fotorealisztikus látványtervekkel, animációkkal lehet kielégíteni. A Savaria Múzeumban idén szeptemberben megnyílt SAVARIA – római város a Borostyánkő úton (Kr. u. 1–4. sz.) kiállítása a beragadásra és a multimédiára is reflektál. A múzeum római kori utcarészletet szeretett volna kialakítani, mert több

Góttikus szobrok a budai királyi palotából. A Budapesti Történeti Múzeum állandó kiállítása 1992-ben nyílt meg
Látványterv: Héjjas Pál. Fotó: Tihanyi Bence, Bakos Ágnes

kiállításunkban tetszettek a rekonstrukcióink. Úgy éreztem, ezen már túl vagyunk, túl kell legyünk. Utcarészletet egy teremben? Nem akartuk. Végül kerestünk a városban egy olyan útkereszteződést, ahonnan bárhová nézünk, nagy valószínűséggel tudjuk, hogy a római kori Savaria egy adott időszakában mi állhatott ott. Rajzoltunk egy ellipszist a teremben, kronoszkóp, tablet, telefon, QR-kód, monitor nélkül, megépítettük 3D-ben Savariát, szinte fotorealisztikusra grafikáztuk, és „fotótápetaként” feltettük. Ha beállunk a terem közepébe, egy széles panorámát láthatunk a Pannónia korabeli városképről, amelyben a múzeum munkatársai is megjelennek egy-egy szerepben. Megfordítottuk a dolgot: egy nagy felbontású számítógépes grafikát festettünk át a falra, hogy a látogató különleges térélményben részesüljön. Egy tulajdonképp számítógépes műfajt alakítottunk át hagyományos képpé. A látogató azt szeretné látni, milyen életet éltek az emberek a kérdéses korszakban, és most szerintünk megkapták, legalábbis megint léptünk egyet előre!

J. K.: Zsolt mondatai egy nagyon régi kiállítási emléket juttatnak eszembe, hogy nosztalgiazzak. Amikor a bécsi Zsidó Múzeum white cube terében, 1998-ban a veszteséget hologrammal jelenítették meg, elállt a lélegzetem. A hatalmas üvegfelületeken hol egy arc, hol egy tárgy, hol egy idézet sejlett fel majd tűnt el a szemünk elől. Ennél megrázóbb visszafogottsággal bemutatni a veszteséget, az elmúlást nem lehet! Mélyen megérintett.

MC: Neked Zsolt, volt ilyen aha élményed?

V. Zs.: Egyet nehéz kiválasztani. Nekem fura módon Bolzanóban az Ötzi-kiállítás volt ehhez hasonló. Nemcsak a szó szerint szép installáció és tipográfia fogott meg, hanem a nehéz téma elegáns interpretációja. Bárhogyan is nézzük, a tárgy egy kora rézkori szerencsétlen ember, aki – azóta már tudjuk – gyilkosság áldozata lett. A rendezők nagyon szépen építették fel a tárlatot, láthatjuk az eredeti felszerelési tárgyait, azok rekonstrukcióit, és jól megszűrve a tudományos vizsgálatok eredményeit. A csúcspont nyilván az, amikor egy elég kisméretű ablakon benézve láthatjuk az ember maradványait, itt egyfajta „kegyeleti” szempontokat kombináltak dramaturgiai és „műtárgyvédelmi” megfontolásokkal. Egy

A rendezői munkát mindig hosszas műtermi beszélgetés, egyeztetés előzi meg, az anyagválogatáson keresztül a tér és installáció kialakításáig.

A Balatoni Múzeum régi állandó kiállítása. Látványterv: Bánkuti Albin
Bánkuti Albin látásmódja hosszú ideig meghatározta a magyar múzeumok kiállításait. 1962-ben a Központi Múzeum Igazgatóság Kiállításrendező osztályán kezdett el dolgozni. Első munkája a Magyar Nemzeti Múzeum *Ásványok és kőzetek világa* című állandó kiállítása volt. Ettől kezdve 1990-ig különböző beosztásokban végezte kiállításrendezői munkáját
Fotó: Balatoni Múzeum

A Balatoni Múzeum régi állandó kiállítása 1986-tól 2008-ig. Látványterv: Bánkuti Albin
Bánkuti Munkásságát számos kiállítás fémjelzi, többek között állandó kiállítások a hetvenes években: a sárospataki Rákóczi Múzeumban, a balatonszemesi József Attila-émlékállítást, a kaposvári múzeum állandó kiállítása. A nyolcvanas években a Kossuth Múzeum, a Rákóczi Múzeum tárlata, a kilencvenes években a Paksi Atomenergetikai Múzeum állandó kiállítása, a gyöngyösi vadászati kiállítás, a soproni Fabricius-ház, a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum állandó kiállításai köthetők a nevéhez, majd a kétezres években a Göcsej Múzeumban, a gyöngyösi Mátra Múzeumban dolgozott, de a Nemzeti Múzeum koronázási jelvények kiállításának rendezéséből sem maradt ki
Fotó: Balatoni Múzeum

kiállításban sajátosan élhetjük meg a tér-idő viszonyát, úgy, hogy saját magunk jártunk benne. Ez a dramaturgia még a színháznál is hatásosabb, mert ott valahol ülök, általában frontális a dolog. Akkor hatásos egy kiállítás, ha a nézővel, így ismeretlenül is, kialakulhat egy bizalmi viszony. Nem ijed meg a látogató, felfogja, mi történik, és aztán részt vesz a játékban. Nem információért jön, hanem élvezi, annyit és úgy, ahogy szeretné.

J. K.: Ezért az aha élmény nagyon fontos. Amikor Gábor Eszterrel megrendeztük '90 tájékán a Szépművészetiben a Schickedanz-kiállítást, a Reneszánsz Csarnokba öt darab öntöttvas építésszobrot állítottam be, melyeknek rajztábláit tükörré cseréltem. A látogatók első ránézésre nem értették a hatalmas tükörfelületek szerepét, de amikor belenéztek, Schickedanz megvalósult tervét, a boltozat pazar rajzolatát látták meg bennük. Abban a pillanatban vált világossá, hogy e pompás architektúra maga a „kiállított” mű.

V. Zs.: Két magyar példát is hadd mondjak még, amelyek nagy hatással voltak rám! Az egyik Héjjas Pál gótikusszobor-kiállítása a Budapesti Történeti Múzeumban, amely igazi archetípus: sötétkék bársonyon a búrák alatt csak a töredékes szobrok láthatók. Olyan megoldás, amely egy adott korban, az adott technikai feltételek között a legjobb volt, ma is az, de nem csak ezért válhatott örökérvényűvé. A másik Bánkuti Albin terve volt Keszthelyen. A Balatoni Múzeum régi állandó kiállításában nem a tárgyak kerültek vitrinbe, hanem a látogatók haladtak egy üvegfolysóban. Ez fantasztikus szabadságot adott a természetrajzi kiállítás egyébként sokszor szűkre szabott vizuális kereteinek. Mindkét esetben felszabadította a műfajt a rendezői vízió, Pali esetében a szoborrészletek lebegnek egy finom-sejtelmes térben, és feledtetik töredékességüket, Albinnál az egymást szükség szerint követő vitrinek sorát váltotta ki egy nagyszabású panoráma.

MC: *Műtárgyakkal, művészekkel foglalkoztok. Mennyire művészet, amit ti csináltok?*

J. K.: Merem remélni, hogy tud művészet lenni. Az, amit hozzáteszek, hozzáteszünk a munkánkkal, a műalkotás interpretálását, a művészet megértését és élvezetét szolgálja. Tartalmilag és esztétikailag befolyásoljuk a nézőt, ami óriási felelősség – a mi közös felelősségünk. Remélem sikerült néhányszor emelnünk a színvonalat és nem visszaélnünk a látogató bizalmával.

V. Zs.: A kiállítás egy performance, egy ideiglenes mű. Csak akkor művészet, ha rendelkezik mindazzal a többletértékkel, amellyel egy műalkotás is rendelkezik!

„A magyar formatervezésnek P. Horváth György farmotoros Ikarusa az ötvenes évek elején vagy az Orion rádiók, Bozzay Dezső egész rádiócsaládja, vagy a házgyári konyhaprogram, vagy később Jánosi Marcell floppyinnovációja, Rubik Ernő kockája éppoly kifejező vívmányai, mint a két világháború között a MÁV 424-es gőzmozdonya, a Ganz sínautóbuszai és villamosai vagy Breuer Marcell csővázás széke. Mind a meghaladás és a kitörés esélyét jelentették. Ez ma is így van.”